

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIMIY

O'YINLARNING AHAMIYATI

Sayidova Muhabbat To'raqulovna

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Buxoro viloyati hududiy boshqarmasining
Qorako'l pedagogika texnikumi maxsus fan o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14834108>

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishi ularning kelajakdagi ta'lim jarayoniga tayyorgarligida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ta'limiy o'yinlar so'z boyligini oshirish, grammatik tuzilmani shakllantirish va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali usul hisoblanadi. Piaget va Vygotskiy nazariyalariga ko'ra, o'yinlar bolalarning kognitiv va kommunikativ rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida "Jumboqli ertak", "Sirli xarita" kabi ta'limiy o'yinlardan foydalanish natijasida bolalarning nutqiy kompetensiyasi oshib, ta'lim jarayoniga tayyorgarligi kuchaymoqda.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, nutqiy rivojlanish, ta'limiy o'yinlar, kommunikativ kompetensiya, so'z boyligi, grammatik tuzilma, kognitiv rivojlanish.

THE IMPORTANCE OF EDUCATIONAL GAMES IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. The speech development of preschool children is of great importance in their preparation for the future educational process. Studies show that educational games are an effective method for increasing vocabulary, forming grammatical structure, and developing social communication skills. According to the theories of Piaget and Vygotsky, games have a positive effect on the cognitive and communicative development of children. As a result of the use of educational games such as "Puzzle Tale", "Mysterious Map" in preschool educational institutions, children's speech competence increases and their readiness for the educational process increases.

Keywords: Preschool education, speech development, educational games, communicative competence, vocabulary, grammatical structure, cognitive development.

ЗНАЧЕНИЕ РАЗВИВАЮЩИХ ИГР В РАЗВИТИИ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. Развитие речи у детей дошкольного возраста имеет важное значение в их подготовке к будущему образовательному процессу. Исследования показывают, что

обучающие игры являются эффективным способом расширения словарного запаса, построения грамматической структуры и развития навыков социального общения. Согласно теориям Пиаже и Выготского, игры оказывают положительное влияние на когнитивное и коммуникативное развитие детей. В результате использования в дошкольных образовательных учреждениях развивающих игр «Сказка-головоломка» и «Карта загадок» повышается речевая компетентность детей и повышается их готовность к образовательному процессу.

Ключевые слова: Дошкольное образование, развитие речи, развивающие игры, коммуникативная компетентность, словарный запас, грамматический строй, когнитивное развитие.

O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.[1] Chunki aynan ushbu bosqichda bola tafakkuri, nutqiy rivojlanishi va shaxsiy sifatlari shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshda nutqning rivojlanishi bolaning keyingi ta’lim jarayoniga tayyorgarligini belgilab beradi. Nutqiy kompetensiyaning mustahkamlanishi nafaqat bolaning kelajakdagi akademik yutuqlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, balki uning ijtimoiy moslashuvi va muloqot madaniyatini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Bolalarning nutqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashning samarali usullaridan biri ta’limiy o‘yinlardan foydalanishdir. O‘yin metodi bolalar uchun tabiiy va qiziqarli bo‘lib, ularning bilimlarni faol o‘zlashtirish jarayonini osonlashtiradi. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, o‘yin bolalarning yangi bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishida muhim omil hisoblanadi. Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko‘ra esa, ta’limiy o‘yinlar orqali bolaning nutqiy rivojlanishi ijtimoiy muloqot bilan chambarchas bog‘liq.

Shu bois maktabgacha ta’lim tizimida turli ta’limiy o‘yinlar keng joriy etilmoqda. Ushbu o‘yinlar bolalarning so‘z boyligini kengaytirish, grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish, talaffuz aniqligini oshirish va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bunday metodlarning qo‘llanilishi bolalarning intellektual, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, kelajakdagi ta’lim jarayoniga tayyorgarligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yosh davrida bola nutqining rivojlanishi uning kelajakdagi ta’lim jarayoniga tayyorgarligi bilan bevosita bog‘liq. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshda nutqning shakllanishi kognitiv rivojlanish, ijtimoiy moslashuv va muloqot madaniyatining asoslarini

yaratadi. Shuningdek, lingvistik kompetensiyaning mustahkamlanishi bolaning kelajakdagi akademik yutuqlariga ham ijobiy ta'sir qiladi. Nutqning rivojlanishi bola tafakkuri va ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi, bu esa shaxslararo munosabatlar va turli hayotiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli yo'l topish uchun muhim ahamiyatga ega.[2]

Ta'limiy o'yinlar bolaning nutqiy faoliyatini rivojlantirishda samarali metod hisoblanadi.

Ushbu metodologiya bolalar uchun qiziqarli bo'lishi bilan birga, ularning tabiiy o'rganish jarayoniga mos keladi. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, o'yin faoliyati bolalarning yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishida asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko'ra esa, ta'limiy o'yinlar ijtimoiy muloqot orqali bolaning nutqiy rivojlanishiga yordam beradi.

Samarali muloqot maktabgacha yoshdagi bolalar uchun asosiy ahamiyat kasb etadi, chunki bu ularga fikr va hissiyotlarini ifodalashga yordam beradi va ijtimoiy tajribalarni boyitadi.[3]

Ta'limiy o'yinlar bolalarning nutqiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi va turli jihatlar bo'yicha ularning til ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Eng avvalo, o'yin jarayoni bolalarning so'z boyligini kengaytirishga xizmat qiladi, chunki ular yangi so'zlar va iboralarni o'zlashtirishni tezlashtiradi. Shuningdek, ta'limiy o'yinlar bolalarning nutqiy faolligini oshirib, ularni muloqot qilishga rag'batlantiradi. O'yin davomida bola faol ishtirok etib, o'z fikrlarini ifodalashga intiladi, bu esa nutq rivojlanishining muhim omillaridan biridir. Ta'limiy o'yinlar bolalarning nutqiy faolligini oshirishda samarali usul bo'lib, o'quv jarayonini zavqli va interaktiv qiladi [4]

Bundan tashqari, ta'limiy o'yinlar grammatik tuzilmani shakllantirishda ham samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. O'yin jarayonida bola so'zlarni grammatik jihatdan to'g'ri qo'llashni o'rganadi va gap tuzish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, bunday o'yinlar talaffuz va diktsiyaning yaxshilashida ham foydalidir. O'yin davomida bolalar talaffuz qoidalariga rioya qilishga harakat qiladi, bu esa ularning nutq aniqligini oshirishga yordam beradi.

Ta'limiy o'yinlarning yana bir muhim jihati – bolalarning ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishidir. O'yin jarayonida bolalar o'z fikrlarini ravon va aniq ifodalashga o'rganadi, shuningdek, boshqalar bilan samarali muloqot qilish malakasini egallaydi. Bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy hayotga moslashuvchanligini oshirib, muloqot qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, ta'limiy o'yinlar bolalarning nutqiy rivojlanishiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatib, ularning til va muloqot madaniyatini yuksaltirishda muhim vosita hisoblanadi.

Bolalarning intellektual, ijtimoiy va nutqiy rivojlanishini ta'minlash maqsadida ta'limiy o'yinlardan keng foydalanilmoqda. Ushbu o'yinlar nafaqat o'quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qilishga, balki bolalarning fikrlash, muloqot va mustaqil ifoda qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning nutqiy va ijodiy salohiyatini oshirish maqsadida bir qator ta'limiy o'yinlar keng qo'llanilmoqda. Jumladan, **"Jumboqli ertak"** o'yini bolalarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish bilan birga, ularning so'z boyligini kengaytirishga yordam beradi. Ushbu o'yin davomida bolalar matn mazmunini tahlil qilish, so'zlar orasidagi mantiqiy bog'liqlikni tushunish va yangi iboralarni o'zlashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, **"Sirli xarita"** o'yini bola tasavvurini kengaytirib, og'zaki bayon qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bolalar xarita bo'ylab harakatlanish jarayonida o'z fikrlarini izchil ifodalash, tasviriy fikrlash va nutqiy faollikni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lalilar. Ushbu o'yin bolalarni tasavvur qilish va og'zaki nutq orqali fikrlarini bayon etishga rag'batlantiradi.[5]

Bundan tashqari, **"Muvaffaqiyat yo'li"** o'yini bolalar nutqiy faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu o'yin orqali bolalar jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi, o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganadi hamda muloqot madaniyatini rivojlantiradi.

Nutqiy rivojlanishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan yana bir ta'limiy o'yin – **"Tovushlar musobaqasi"** bo'lib, u bolalarning fonetik eshitish qobiliyatini oshirishga qaratilgan. Ushbu o'yin jarayonida bolalar tovushlarni farqlash, aniq talaffuz qilish va eshitish orqali ma'lumotlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu o'yin til o'rganish jarayonida muhim bo'lgan fonetik eshitish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.[6]

Didaktik o'yinlarda esa bolalarning yosh, individual xususiyatlarini hisobga olish lozim.

O'yinda o'yin tempi va ritmi katta rol o'ynaydi, juda sekin va bir tekisdagi temp bolani ko'p kuttiradi, juda tez temp esa bolalarni hayajonga soladi, turli bahs-munozaralarga olib keladi. Kattalar tomonidan o'yin ishtirokchilarini to'g'ri baholash muhim ahamiyatga ega.[7] Mazkur o'yinlar bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqiy mashg'ulotlarning samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida keng qo'llanilmoqda. Ular bolaning nutqiy salohiyatini kompleks rivojlantirishga xizmat qilib, muloqot qobiliyatini shakllantirish, so'z boyligini kengaytirish va grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish ko'nikmalarini mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etmoqda.

Shu sababli, ta'limiy o'yinlar maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi samarali pedagogik texnologiyalardan biri sifatida keng joriy etilmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishi ularning kelajakdagi ta'lim jarayoniga tayyorgarligida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'limiy o'yinlar bolalarning so'z boyligini oshirish, grammatik tuzilmani to'g'ri shakllantirish, talaffuz aniqligini yaxshilash va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali usul sifatida namoyon bo'lmoqda.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida "Jumboqli ertak", "Sirli xarita", "Muvaffaqiyat yo'li" va "Tovushlar musobaqasi" kabi ta'limiy o'yinlardan foydalanish bolalarning til va muloqot kompetensiyalarini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu o'yinlar nafaqat bolalarning ta'lim jarayoniga qiziqishini oshiradi, balki ularning mustaqil fikrlash va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Shunday qilib, maktabgacha ta'limda ta'limiy o'yinlardan foydalanish bolalarning har tomonlama rivojlanishini kompleks tarzda qo'llab-quvvatlovchi innovatsion pedagogik texnologiya sifatida muhim ahamiyatga ega. Ushbu metodik yondashuvni yanada rivojlantirish va amaliyotga keng joriy etish, kelajak avlodning intellektual va ijtimoiy taraqqiyotiga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. <https://lex.uz/docs/-4327235>
2. Manucharyan, S. V., & Nalbandyan, T. (2024). Effective pedagogical approaches to developing senior preschoolers' communicative abilities. *SHPH Gitakan Teghekagir*, 250–259. <https://doi.org/10.54151/27382559-24.1pb-250>
3. Nazarova, E. N. (2024). The state of speech and communication skills in young children. *International Journal of Pedagogics*, 4(9), 30–34. <https://doi.org/10.37547/ijp/volume04issue09-06>
4. GRECU, L. (2024). Oral Communication – A Fundamental Means of Language Development in Preschoolers. *ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN CRAIOVA SERIA ȘTIINȚE FILOLOGICE LIMBI STRĂINE APLICATE*, 2024(1), 210–217. <https://doi.org/10.52744/aucsflsa.2024.01.24>
5. Трофаїла, Н. (2024). *Didactic game as a means of cognitive development of a preschool child*. [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-2\(2\)-161-168](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-2(2)-161-168)

6. *The importance of didactic games in the development of thinking of preschool children.* (2023). 03(02), 9–12. <https://doi.org/10.37547/supsci-oje-03-02-02>
7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6550163>